

SAMFUNDET
FÖR
NORDISKA MUSEETS
FRÄMJANDE.
1890.

*Jag har sökt up alt hvad jag förestält mig
nu eller frandeles kunna gagna mit Fädernesland.*

CARL LINNÆUS.

MEDDELANDEN,
UTGIFNA
AF
ARTUR HAZELIUS,
SAMFUNDETS SEKRETERARE.

STOCKHOLM 1892.
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

3.

Spöken och gastar.

Anteckningar, gjorda i Västra Göinge härad

i Skåne under våren 1889.¹*Ur Nordiska museets arkiv.*

I Västra Göinge bygder brukas det ännu mångenstädes att lägga en liten brännvinsflaska i likkistan till sådana, som gärna tagit sig en tår. Somlige karlar be därom på sitt yttersta. En fullt trovärdig kvinna, som anlitades för att kläda lik, omtalade detta, och hennes uppgifter bekräftades från andra håll. En bit stål får äfven följa med i kistan, stundom också en gnidsten, alt på det den döde ej skall gå igen. Hafvande kvinnor få barnkläder och en sax med sig i likkistan, ty barnet *skall* födas till världen, och sker det ej förr, så sker det, då moderns likkista bäres igenom kyrkogårdsporten; därför var det förr brukligt, att denna sattes ner där ett ögonblick. Många äldre personer säga till, när de ligga på dödsbädden, att deras lik skall ha en bindel kring underlifvet, ty mer än denna får ej en människa ha att skyla sig med vid den yttersta domen.

Det är aldrig värdt att göra något emot det, som en döende människa förordnat eller velat, ty då går den döde igen. I Sandby socken dog härom året Hanna Sven-Pers' svärmor, men på sitt

¹ Se *Meddelanden från Samfundet för Nordiska museets främjande* 1889. Sid. 21 o. f.

yttersta hade hon bedt Hanna dela kvarlåtenskapen redligt med sin svägerska, gummans andra svärdotter. Hon hade också sagt, *hur* alt skulle delas dem emellan, och Hanna uppfylde alt i hop, utom det att hon behöll en väfsked, som var bestämd för svägerskan. Men gumman var inte väl begrafven, förr än där blef ett sådant väsen på vinden hvarje natt, som om all bråten där refs och slängdes omkring. »Hanna, du har väl inte behållit något, så mor inte vinner få ro?» frågade mannen. »Å, det är bara den fina väfskeden, som Parnla ändå inte kan begagna; det måtte väl svärmor förstå», tyckte Hanna. Men när då larmet för hvarje natt blef värre, sökte Hanna själf upp väfskeden och lämnade den åt svägerskan; sedan blef gumman borta från huset.¹

I Balingslöf bodde för kort tid sedan en ogift karl, egen och krånglig på många vis. Han bygde sig ett stort hus, men inredde det så illa, att då han kort därefter dog, var det huset ej rätt lämpligt för den, som då köpte det. Denne nye egare började då förändra inredningen; men blef där inte då hvarje natt ett sådant larm och spektakel, att man kunde se, att alt, som fans löst i huset, slogs i bitar. Där var ingen ting annat att göra, än att låta huset vara sådant, som den döde krångelmakaren ville ha det; därför står det med blindfönster på ena väggen och en lönn dörr till ett mörkt rum, den dag i dag.

I Balingslöfsjön är där många *myringar*². Stundom skrika de så illa, så en kan rent hisna därvid; och i närheten af järnvägstationen ser man stundom en kvinna, som gått igen så lång tid, att ingen numera vet, hvem hon var i lifstiden. En smed såg henne en afton i en liten skogsdunge; han trodde, att det var en grannhustru och ropade på henne, men hon teg och bara tog upp sin näsduk på samma sätt, som nu smeden tog upp sin, och snöt sig liksom han. Nabokvinnan var det inte, ty hon var redan hemma då; därför kunde det ej vara någon annan än den okända, som går igen där. I det hus, som smeden bebodde före sin senaste flyttning, var där fullt med spöken, som om nätterna höllo ett väsen, så ingen fick

¹ Af Hanna själf berättadt för upptecknaren.

² *myringar*, folk, som blifvit mördade.

nattro. Man sökte råd hos kloka, och de menade, att där var något mördadt barn begrafvet; men hur man än sökte, fans ingen ting.

En jul hände det, att ett par eller tre flickor, som kommo från en dans, gingo mot Balingslöf längs järnbanan, och då ser en af dem liksom en liten igelkott rakt framför sin fot. »Sicken en liten gris!» säger hon då, utan att tänka sig före, och puffar till det här djuret med tåspetsen. Men, du tid, så det lyste och flammade till! Och där blef icke sagdt mera om *den* grisen, det kan en lita på. Men dagen efter besinnade flickorna sig på, att det varit den gamla leda pigan Parnla, som gick igen i denna liknelse.

När Hans Svensson för några år sedan tjänte hos en man, som misstänktes för att ha förgiftat sin första hustru för att kunna gifta sig med den han sedan hade, säger Hans, att mannen aldrig vågade släcka sitt ljus någon natt; och tittade man in genom fönstret, kunde man se ett annat ljus med en hvit ring stå vid hans säng. Det var den första hustrun. Mannen hade i många år sin likkista stående på vinden; men när han slutligen kom att ligga i den, blef det smått med hans ro, ty ännu händer det mången natt vid lugnt och dimmigt väder, att dörrarna till huset flyga upp på vid gavel, så där är hemskt att bo.

På Oretorp vid Lommarp var där en tid så galet med spökeri, så det var rent fasligt. Ibland var det fnysande hästar, ibland gnistrade det som rena elden, när stalldrängarne bara rörde vid höet på höskullen. Men så tog den ene drängen sig till att fråga de där hästarna, som kommo till brunnen, och då svarades där, att det var en af gårdens forne jägare, som fick gå igen, emedan han varit friskytt; nu fick han dock äntligen ro. Bäst är dock, om man kan få en frimurare till att tala vid spöken, ty frimurare, de mana dem rakt ner i djupaste afgrunden; men det kan kanske vara synd, utom när en inte på annat sätt kan få husfred.

Gastar och sådant kunna visa sig i otaliga skepnader och ställa till alt möjligt. Han, Sven i torpet, såg en gång, då han körde med sina oxar förbi en galgbacke, hur två röda hundar drogos om en kedja. Sven anade, att det var en spökande landtmätare, som satt falsk rågång, och han fick också känna, att han var ute för

sådant trask, ty hjulen ville ej på vilkor bli på vagnen, så ofta han än satte dit dem. Till sist spände han oxarna från, lade sig själf öfver oket och dref hem; men andra dagen stod hans vagn hel och galant på galgbacken. Ibland äro sådana gästar liksom bara eld, och många ha sett den gäst, som går vid en kyrkby med en hel korg glöder i toppen, och när han slänger den i marken, synes gästen utan hufvud.

Nils Pettersson omtalar, att han en gång fick följe med en gäst, som kom rakt upp från en skorsten liksom en eldkvast och lyste mannen en half fjärdingsväg mot skogen. Nils är karl till att känna en blossande gäst från en elddrake, som flyger under himlen¹ och är af samma slag som den, med hvilken St Göran kämpade.

En gång hände det här i Västra Göinge, att då ungdomen gick hem från en dans en natt, kom där en blossande gäst. »Lys oss hem, skall du få en skilling!» sade en af drängarne. Ja bevars, gästen lyste drängen hem i gården, men då denne ville gå in i stugan, utan att betala, blef han dödssjuk. En af de andre kastade då en slant till gästen, och det blef ett skrammel och ett rammel, som om gården skulle fallit, innan han fick fatt i skillingen.

Hvad somliga döda ska med pengar, är ej så lätt att förstå, då andra däremot gärna vilja bli af med sina, när de gömt undan dem. Här var ju Nisse, som i långa tider efter det han var död och begrafven hvarje natt stod vid sin grind. Så var här en piga, som slog vad med byns skomakare, att hon skulle gå till Nisse, om hon fick ett par nya skor. Hon gick en natt. Nisse stod vid grinden, och då hon ville förbi, sade han: »Bjud mig hänga på, så skall du få lön!» — »Hur mycket får jag?» sporde hon, som inte var för illa vid, som man säger. »Hur mycket vill du ha?» frågade då gästen. »Tusen daler», sa' hon, som räknade på det gamla sättet. »Det skall du få», lofvade Nisse. Pigan tog honom då på sin rygg och bar honom, tills hon kom till en stor sten vid vägen; där satte hon först ned honom, som han bad henne göra, och där sysslade Nisse en stund. Därpå tog hon åter upp honom och bar honom, tills de mötte en lykteman, och med denne gäst skulle då Nisse snacka en

¹ Meteorer spela ännu mångenstädes en sådan rol i folktron.

stund. Nästa möte var en hund med glödande ögon, och den skulle Nisse också säga ett par ord, men pigan förlorade ändå inte modet, utan tog upp Nisse för fjärde gången och bar honom i en köra fram, dit han sagt henne förut, att han ville komma. Det var ett litet hus med fönstret på taket, och nu bad Nisse, att pigan ville ställa sig så, att han från hennes skuldra kunde stiga upp på taket. Pigan gjorde, som gästen bad, och när denne kommit upp, ville han, att pigan skulle gå in i stugan och be gumman, som bodde där, att hon skulle öppna takfönstret och ge Nisse sin förlåtelse; hon visste själf hvarför. Äfven detta uträttade pigan; gumman gaf Nisse sin förlåtelse, och därpå bar pigan honom till kyrkogården och gick så hem. Skomakaren väntade på henne för att få höra, hur det gått, men hon förtalde naturligtvis ingen ting sådant, förr än nästa dag-sol var på himlen. Då grof hon upp skatten under den där stenen och fick mer än tusen daler samt skorna af skomakaren dess utom. Sedan var det i byn många, som nattetid stälde sig vid Nisses grind för att vänta på honom, men nu syntes han aldrig mera.

Man har också hört om gästar, som själfva velat ha sina nedgräfvda skatter, fast de aldrig få någon ro för dessa, utan måste blossa öfver dem om nätterna. En dräng lurade en sådan gäst riktigt bra. Drängen tog reda på, hvar gästen hade sin gång, och lade sig midt i vägen för honom med en bit brinnande fnöske och några kopparslantar, som han gömt i litet kospillning. Gästen kom och tittade på detta. »Det är bara fnask du har att blossa öfver. Följ med mig, så skall du se, hvad jag har!» sade han. »Jag vinner inte fara så fort som du», svarade drängen. »Häng på!» sa' då gästen. Drängen gjorde så, men då gästen burit drängen ett stycke väg, sade han: »Du måste nyligen blifvit död, ty du luktar bröd.» — »Ja», svarade drängen. Och så bar det af till den plats, där gästen hade sin skatt; där satte drängen märke, och andra dagen grof han upp hela rikedomen. Hvad gästen tyckte om sprattet, vet man ju ej, men det vissa är, att han i alla fall aldrig rände och blossade där mera.

Somliga människor ha varit så galna i sina penningar, att de, när de gräft ner dem, fäst skatten genom att äfven där gräfvat ned

ett lefvande djur, för att detta skall sedermera vakta rikedomen. I Loshult, Östra Göinge härad, vet man flere ställen, där det ännu blossar öfver skatter. För några år sedan öfverenskom en gift karl från Västra Göinge¹ med en bonde i Loshult att gräfva efter en skatt, som tros vara gömd utanför dennes gård. Karlen skref till Lund efter en klok gubbe, betalade resan och hela kosten i Loshult för honom samt legde folk till hjälp för att gräfva. Den kloke drog cirklar och gjorde platsen så till vida säker, och påsklördag skulle de gräfva under hans skydd. De grofvo alt, hvad de orkade denna dag, och man kunde nog se, att där var något märkligt med platsen, ty jorden riktigt krälade af stora maskar — till liknelse —, men det var nog helt annat, fast den kloke ej låtsade om något. Under tiden stod bondens mor och storgrät samt tiggde karlarne att upphöra med arbetet, då ju flere förr råkat illa ut där. Männen ville dock ej ha gjort sig så stor möda för intet, utan gingo på ända tills de stötte på en stor stenhäll, som de ej vunno bryta upp, och då blef äfven bonden haj, ty han hade förut af en röst blifvit varnad från att röra vid denna häll; och då den kloke också kunde se, att där under blott funnos några minnen efter munkar², så fingo skattgräfvarne låta det vara.

Men karlen, som stod i spetsen för dem, talade vid den kloke, att han med sin slagruta skulle söka efter Karl XI:s röfvade krigskassa, som är gömd i de trakterna. Den kloke for förut och fann platsen vid en sjö, men här blef det nödvändigt att gräfva under natten, ty här hade blifvit drake på skatten, hur det nu än hade gått till därmed. När den kloke gjort platsen säker, börjades arbetet, och det gick raskt, så att spadarna snart slog emot hvalfvet, under hvilket skatten ligger. Men just som de tänkte bryta igenom hvalfvet, kom där från sjön en stor vit häst och sprang öfver cirkeln, emedan den kloke rände sin väg i förskräckelsen, och hästen gick rakt igenom hvalfvet och försvann. När karlarne fått sansa sig, och den kloke kommit till baka till platsen, sade han, att nu

¹ Denne, smälänning till börd, har själf berättat tilldragelsen för upptecknaren.

² Munkar och nunnor äro i folktron mystiska varelser, om hvilka dock ingen ting bestämdt förtäljes.

hade draken fått makt att flytta skatten nio alnar åt hvilket väderstreck han ville, så nu lönade det sig ej att gräfva mera den natten. Men, sade då den kloke, om karlen, som var hufvudman för saken, bara kunde skaffa sig ett stålvapen, som smakat människoblod, och stötte detta vapen ned igenom hvalfvet, så blefve det omöjligt för draken att flytta skatten, och så vore det lätt att ta upp den. Karlen hörde efter på några håll för att få ett sådant vapen, men det är ju så länge sedan här var krig, så det ej stod till att uppfylla villkoret.

Somliga nedgräfdas skatter bevakas af en höna, och i Småland var där ett par skattgräfvare, som fått reda på, hvar där fans en likkista, fylld med dyrbarheter, nedgräfd. Fastande och tigande grofvo de, tills de fingo se kistan och hönan liggande på den; hönan gaf till ett skrik, karlarne sågo upp från sitt arbete, deras hem tyktes stå i brand; de sprungo för att släcka elden, och när de märkte, att de blifvit narrade, var det för sent att ta kistan, ty nu var hon borta.

I Västra Göinge lefde tills för några år sedan en rik bonddotter, som ej hade lust att ge sina pengar åt en man, utan förblef ogift. När hon börjat bli något till åren, gifte hennes ende bror sig med en känd sköka. Då blef systern så harmfull, att hon lofvade, det brodern ej skulle få en styfvers arf efter henne, och så erbjöd hon en ny klocka åt socknens kyrka, men med villkor, att det med denna klocka bara skulle ringas sjärlingning efter gamla mör. Detta ville socknen ej gå in på, och så befalde flickan, att hennes sparbanksböcker skulle läggas till henne i likkistan. De, som klädde henne lik, vågade ej göra henne emot, utan hon fick sparbanksboken med sig i grafven. Sedan sökte brodern muta dödgräfvaren till att ta upp kistan, men då denne ej ville gå in på den handeln, tillfrågades prästen, om ej likkistan finge upptagas. Prästen svarade nej och sade, att då finge den döda ingen ro, och så blef det därvid, men man kan veta, hur det är med hennes ro, som det nu är, och man hör ofta af henne.

Som känt är, har slottet Brattingsborg sjunkit med alla sina skatter och står på Ifösjöns botten. Stundom flyter där penningar

upp, men de se mest ut som tunna lerkakor och duga ej till något; men kunde man komma ner till slottet, då kunde man också ta skatterna, utan att de förvandlades. Här var en karl, som lät göra sig en läderdräkt med en fasligt lång tratt, fick en båt, rodde ut, där man tror, att slottet står, och försökte gå ner till sjöbottnen; men det lyckades ej.

Många människor spöka, utan att någon får veta, hvad de gå efter, och medan somliga visa sig i olika skepnader, som, vi må nämna, ryttmästaren¹ på Vidtsköfle, ty han syntes en gång tidigt en morgon i liknelse af en piga med en mugg i handen. Andra däremot visa sig, som då de färdades lifslevvande. Så gjorde Vidtsköfle präst. Han körde om nätterna med sina svarta vitbläsiga hästar, så det susade efter; och han var inte god att möta. Per Svensson råkade möta honom en natt, då de båda voro ute och färdades. Per var förveten, vände sig om för att titta efter prästen, som körde öfver både diken och gärdesgårdar, men han skulle helst låtit bli att glo, ty nu for hans hufvud rent på sned, och Per måtte vända om hem och söka en klok för att få hufvudet vridet rätt igen.

En, som aldrig slutar att gå här förr än på den yttersta dagen, det är Jerusalems skomakare. För en tid sedan kom han till en gård i Markaryds socken i Småland och tiggde bröd. Han såg rakt ut, som då en skugga rör sig; brödet tog han, och man kunde se, hur det förminskades, fast det ej kunde urskiljas, att han åt.

Varsel för döda äro ej ovanliga. I Hästveda socken, där den Nils Perska släkten har hemma, är denna släkt så van vid, att släktingarna ge varsel i dödsstunden, så man alltid vet, när någon i familjen dör.

Men stundom få rent oskylda personer se varsel för en eller en annan. Så kom målarens piga i Balingslöf en natt i följe med en likfärd, som gick fort, när hon ville gå från den, och sakta, när hon ville, att den skulle gå förbi henne. Hon kom hem blek som ett lakan, men bad att få slippa säga, hvad som fattades henne,

¹ I Västra Göinge nämner allmogen antingen blott en persons titel eller dopnamn, när det gäller herremän.

och först andra morgonen förtalde hon det; man tog märke på dagen, och jämt ett år därefter dog banmästaren.

Smittosamma sjukdomar ha också varsel för sig, det vet man från den tid pesten gick här i bygderna. Pesten visade sig då i liknelse af en man och en kvinna, han med en skyffel, hon med en kvast. När han kom in i ett hus och skyfflade, där fick någon bli vid lif, men kom hon efter och sopade med kvasten, då dog hvarje människa, och för en säkerhets skull rörde hon med kvasten vid hvar enda en i huset. En natt kom detta par in i en stuga, där mannen, hustrun och deras enda barn lågo i sängen. När hustrun såg, att kvinnan med kvasten var med, tog hon barnet och stoppade det ned emellan sig och mannen. Pesten rörde först vid honom, sedan vid hustrun, och af fruktan för att kvasten också skulle röra vid barnet, ropade modern: »Götta tröll¹, här ä' inte flär å ta.» Pesten trodde henne; föräldrarna dogo, men barnet fick lefva och ärfde hela den människotomma byn.

Nils Perskan, som tillhör familjen, och som alltid får varsel, hade från barndomen varit god vän med en flicka, som dog kort efter det hon blifvit gift och förlorat sitt barn. Nils Perskan sörjde omänskligt efter henne och kom äfven att grunda på, om denna kvinna blifvit frälst. Då händer det en natt, att hon i drömmen tydligen ser henne, som hon gick och stod, när hon lefde, men Nils Perskan visste godt i drömmen, att Ingrid var död och tykte, att hon följde denna för att få veta, hur hon hade det. De gingo tysta till Ingrids hem, och här frågade Nils Perskan: »Är du här?» — »Ja», svarade den döda kort. »Hur har du det, Ingrid?» — »Bra — har barn.» Då förstod Nils Perskan, att Ingrid menade sitt barn och ville så riktigt ha besked därom, ty hon tänkte, att om Ingrid var på samma ställe som barnet, så kunde hon ej ha det ondt. »Har du din lilla flicka hos dig?» sporde hon då. »Ja. — Men farväl!» sade den döda och ville kyssa henne. »Å, hon gör mig inte något ondt», sade den andra till sig själf, kyste den döda och vaknade därvid med en så hisklig liksmak i munnen, att hon måste spotta rakt utåt

¹ I Jesu namn, troll.

golfvet. Men så beslöt hon att ej längre sörja på det sättet och oroa den döda.

Någon tid därefter miste Nils Perskan sin lilla flicka, och då tog hon ändå till att sörja på samma vis. En natt, då hon låg där och grät, sade hon till sin man, att ett barn, som haft så syndiga föräldrar, var kanske nu osaligt. »Så skall du ej säga», svarade mannen bedröfvad, och i det samma få de höra någon skröfsa¹ vid soffan i stugan. »Det är lilla Hanna», ropade modern och satte sig upp i sängen; stugdörren flög upp, och hunden på gården skrek häftigt till. Därefter blef modern lugnare, ty hon ville ej genom sin sorg oftare oroa sitt döda barn.²

Eljest när man vill rent bli af med en död från huset, slår man alltid ut det vatten, hvori liket blifvit tvättadt, efter likkistan, när den bäres ut, och vill man gå någorlunda fredad för gästar och sådant nattetid, så håller man sig på vägens vänstra sida och lämnar den högra åt dem.

¹ *skröfsa*, skrapa med fötterna.

² Nils Perskans egen berättelse för uppvecklaren.

EVA VIGSTRÖM.

